Philónnál, illetve az egyházatyáknál, a rabbinikus és a középkori zsidó irodalomban. Míg a keresztény hagyományból az Újszövetség szövegei a leginkább reprezentáltak, a zsidó hagyományból a rabbinikus szövegek: a midrásgyűjteményekből és a Talmudból olvashatjuk a legtöbb szövegrészt.

A könyv első fejezete világos bevezetést ad a háromfajta („eredeti", zsidó és keresztény) olvasatba, különösképp a két hagyomány különbözőségébe. Nemcsak arra mutat rá, hogy nincs *egy* Biblia, minthogy a két közösség *Bibliá*i eltérő sorrendben közölt eltérő könyvek eltérő nyelvű gyűjteményei; hanem arra is, hogy a közös szakasz, az Ószövetség protokanonikus része, a Tanakh sem teljesen önálló, független szövegegység a két közösség számára: a kereszténység az Újszövetség, a zsidóság a posztbiblikus zsidó értelmezés szemüvegén keresztül olvassa.

A könyv célja tehát alapvetően annak bemutatása, melyik közösség hogyan értelmezi saját „világán" belül az adott szakaszt. Ennek megértéshez pedig biztosítja a kellő információkat. A könyv nem vár el sem teológiai, sem rabbinikus előképzettséget. Minden forrást angol fordításban közöl, ahol szükséges, megadja az eredeti héber vagy görög kifejezés hangalakját és jelentését, az idézett szerzőket, műveket elhelyezi időben és térben. A fejezetek felépítése átlátható és didaktikus. Nyelvezete még a nem angol anyanyelvűek számára is könnyen érthető. Így célközönsége az a réteg, akit foglalkoztat a zsidóság és a kereszténység, illetve a két hagyomány bibliaértelmezésének kapcsolata. A könyv abban szeretne az olvasó segítségére lenni, hogy megértse a saját közössége és a másik közösség értelmező logikáját. Ebben látjuk a könyv igazi erejét és újdonságát.

A zsidóság és a kereszténység kapcsolatát évszázadokon keresztül a polémia határozta meg. Ezt váltotta fel az elmúlt évtizedekben az egymáshoz való közeledés, kiengesztelődés, mely inkább arra figyelt, hogy mi az, ami összeköt, ami közös örökség. Olykor talán elfedve vagy figyelmen kívül hagyva azt, amiben különbözünk. Amy-Jill Levine és Marc Zvi Brettler veszi a bátorságot, hogy szembenézzen ezzel a különbözőséggel, hogy rámutasson arra, hogy miben tér el a gondolkodásmódunk, hogy mennyire eltérő előfeltevésekkel olvassuk a közös történeteket. Munkájuk mégis mentes marad a polémiától, az ítélkezéstől. Könyvük elején megfogalmazott céljuk: „This book seeks to foster a different future, where Jews and Christians come to understand each other's positions and beliefs, and at the minimum, respectfully agree to disagree." („E könyv egy másfajta jövőt táplál, melyben zsidók és keresztények megértik egymás álláspontját és hitét, és legalább abban tisztelettel egyetértenek, hogy nem értenek egyet.") A zsidó és a keresztény bibliaolvasat különbözőségét tárgyaló bevezető, amint az egyes fejezetek is, segítenek abban, hogy megértsük a saját közösségünk és a másik közösség álláspontját, hitét. A két szerző pedig példát mutat abban, hogyan lehet tisztelettel elfogadni a különbözőségünket.

Urbán Ilona Anna

Christophe Rico – Peter J. Gentry: The Mother of the Infant King, Isaiah 7:14. *'almâ* and *parthenos* in the World of the Bible: a Linguistic Perspective

Wipf & Stock, Eugene, Oregon, 2020.

Az izajási Immánuel-jövendölésben megjelenő עַלְמָה [*almah*] – παρθένος értelmezése Jusztinosz *Dialógusá*tól kezdve egy mai napig tartó vitát indított el; a közelmúltban kialakult *communis opinió*t, miszerint az *almah* nem szükségszerűen jelöl szüzet, Christoph

Rico filológiai kutatása megcáfolni látszik, s ezzel újabb fejezetet nyit a disputa történetében.

E kiváló nyelvész a jeruzsálemi École Biblique professzora, továbbá 2011 óta a Polis Intézet vezetője, ahol görög, latin, bibliai héber, szír, kopt és klasszikus arab nyelvet tanít az ún. Polis módszerrel, azaz élő nyelvek elsajátításának mintájára. Sorra megjelenő tankönyvei mellett különös figyelmet érdemelnek kutatását összegző írásai. Hugh Williamson éles kritikával illette Ricónak – a Strasbourgi Egyetemen megvédett doktori értekezéséből kibontakozó – *La Mère de l'Enfant-Roi – Isaïe 7,14* c. monográfiáját (Paris, Éditions du Cerf, 2013), ugyanis az Immánuel-jövendölés fordítása által felvetett és az antikvitástól kezdve vitatott kérdésnek mára kialakult konszenzusát számos aspektusában megkérdőjelezi. Martin Buber és Hans Wildberger is hangot ad az Iz 7,14 kontroverziális jellegének: több kommentárt és szövegmagyarázatot idézett elő, mint bármely más ószövetségi vers. Rico tanulmánya mégis úttörőnek számít: ez az első átfogó és a témát részleteiben tárgyaló kutatás, melyet a modern lingvisztika szemantikai elvei alapján végeztek. Jelen kötet a kritikai hangokra válaszolva született meg; Adam Paul és Stephen W. Kempf fordításában, illetve a jeles Septuaginta-kutatóval, Paul Gentryvel való közös munkában, hosszú évek óta tartó párbeszéd gyümölcseként látott napvilágot ez az angol nyelvű kiadvány.

A könyv számot vet a παρθένος értelmezésével és az ógörög szó jelentésének alakulásával (ti. a Kiv 34,1–3 alapján nem szüzet is jelöl[he]t), illetve az עַלְמָה [*almah*] bibliai előfordulásával és jelentésbeli változatosságával, hiszen megjelent zenei vonatkozásban (1Krón 15,20) és az *'lm* gyökök alapján „elrejtett" értelemben (Zsolt 9,1; 46,1) is; ennek egy interpretációja, illetve értelmezési nehézsége jelenik meg már a Kr. e. 2. századi görög fordítónál (például amikor transzliterációval, αλαιμωθ-ként hozza az 1Krón 15,20 esetében). Modern szemantikai alapelvek nyomán Rico négy pontban érvel amellett, hogy *Izajás könyvé*nek 7. fejezete egy fiatal szűz szülését jövendöli meg, mégpedig egy későbbi, Izajástól időben távoli megvalósulással: 1) etimológiai vizsgálattal bizonyítja, hogy az *almah* nem zárja ki a szűz jelentést; 2) a נַעֲרָה [*na'ara*], בְּתוּלָה [*bethula*] és עַלְמָה [*almah*] szavak összehasonlításával érvel az *almah* jelentésbeli különbségére, miszerint fiatal szüzet jelöl (míg a *bethula* korra való tekintet nélkül alkalmazható); 3) a Péld 30,19 szövegkritikai vizsgálatával további értelmezési perspektívát nyit, ugyanis a וימלעב (és nem המלעב) áll a LXX, Theodotion és Aquila recenziója, a szír fordítás és a *Vulgata* hátterében; 4) végül pedig a rabbinikus tradíció alapján mutat rá, hogy az *almah* olyan fiatal leányt jelöl, aki szűz.

Az újabb kutatási eredményeket az *Appendix* közli; Rico tíz olyan rabbinikus szöveget közöl (*Appendix I*), mely szerint az *almah* szüzet jelöl(het) – tehát a zsidó-keresztény polémia kontextusában míg a középkori rabbinikus judaizmus több jeles tanítója a Péld 30,19 idézetét alapul véve érvelt, hogy az *almah* nem szükségszerűen foglalja magában a virginitás gondolatát, addig a szefárdok és az askenázi zsidóság egyes kiemelkedő képviselői eltérő módon értelmezték a vizsgált kifejezést. Gentry tanulmányának (*Appendix II*) célja, hogy Williamson kritikai észrevételeit értékelje és annak fényében grammatikai, lexikális és szövegkritikai érvekkel bővítse Rico kutatási eredményét, különös tekintettel a Péld 30,19 értelmezésére.

Rico hangsúlyozza, hogy értekezése lingvisztikai analízisen alapul, kutatása nem teológiai szempontokon nyugszik. Ezzel szemben nem tekinthet[ünk] el a filológiai belátások exegetikai következményétől, amely nem csupán lexikográfiai szempont-

ból teszi újra aktuálissá a kérdést, hanem a biblikus interpretáció számára is új utat nyit; a *Septuaginta* és egyéb fordítások (*recentiores*, *Pesitta*, *Vulgata*) „teológiai profiljának" (Michael Weitzmann) újraértelmezésétől a mátéi recepción (Mt 1,22–25) és a keresztény értelmezést ért filológiai és teológiai vádakon keresztül a harnacki elgondolásig, mely szerint a *parthenogeneszisz* csupán az izajási vers posztulátumaként keletkezett. Christophe Rico és Paul Gentry ezen úttörő könyve is fémjelzi, hogy mind az אוֹת [*'ot*] (LXX: σημεῖον), mind a הָעַלְמָה [*ha'almah*] (LXX: ἡ παρθένος) eltérő értelmezési lehetőségeket és nehézségeket hozott magával, mely a fordításokon és a zsidó-keresztény disputákon keresztül mind a mai napig a kutatás központi tárgyává emeli az elemzett izajási verset.

Fenyves Krisztián

Gérecz Imre OSB: Tevékeny jelenlét

Pannonhalmi Főapátság Bencés Kiadó, 2020.

Koronkai Zoltán SJ: Eucharisztia – A barátság szentsége*

Jezsuita Kiadó, Budapest, 2020.

Amikor e két könyvet kezünkbe vesszük, tevékeny barátokkal találkozunk. A YouTube csatornán megtekinthetjük, ahogyan Zoltán megosztja gondolatait Imre könyve kapcsán, és megtalálhatjuk Imre méltatását, ahogyan a FaceBook-oldalán beszél Zoltán könyvéről.

Ahogy készültem a két könyv együttes bemutatására, arra figyeltem, miként visszhangoznak bennem ezek a könyvek. Mi az a szimfónia, összhangzat, ami e két könyv olvasásakor megszólal bennem. Ezért azt választottam, hogy elsősorban erre a friss és új dallamra figyelek, amit a „tevékeny barátok", Zoltán és Imre írása megszólaltatott bennem.

Vajon megmondó ember-e a pap, a tanár, az író? A könyv megírása elengedhetetlenül tudásmegosztást jelent. Mi is azért olvasunk könyveket, hogy gyarapodjunk ismeretekben. Egy pap, egy tanár, egy könyv szerzője így könnyen belekerülhet a „megmondótanító" szerepébe.

Imre és Zoltán – miközben tudásuk legjavát kínálják fel merítve az egyház gazdag hagyományából – mégsem nyomnak agyon bennünket, olvasókat a szavaikkal, gondolataikkal, felhalmozott tudásukkal. Teret adnak a Titoknak, megengedik, hogy szavaik nyomán az Eucharisztia titka valóságosan, tevékenyen, szunnyadó jelenléttel megmutassa magát.

Azt üzeni ez számomra, hogy a szerzők megsebzett szívű emberek, akiket megérintett, szíven talált a Titok: nyílt szívvel, kutató elmével rendelkeznek. Ezért tudják az olvasót is megnyitni az Eucharisztia titkának szemlélésére és befogadására.

Miközben egészen egyetemes mindkettejük írása, Imre könyve a bencés, Zoltán írása a jezsuita lelkiség zamatát kínálja fel számunkra. Egészen katolikus és egészen bencés. Egészen jezsuita és egészen katolikus. Zoltán könyvét olvasva úgy éreztem magam, mint a mezőkön, hegyeken, völgyeken járó vándor, akit végül a könyv olvasása zarándokká tett. Az életünk útjain járva, a hétköznapok forgatagában újra és újra kérdésekkel találkoztat. Ha eszembe jut egy kérdés, ha nem, Zoltán helyettem is felteszi: „Miként találkozunk a jézusi agapé különböző aspektusaival? (EBSZ 103.); Vajon mi a kapcsolat a Szentlélek és az Eucharisztia között? (EBSZ 111.); Milyen kapcsolatban áll…? (EBSZ 173.); Mindenek fényében felmerül a kérdés… (EBSZ 173). Kérdések, kérdések sora

* A Sapientia Főiskolán 2020. szeptember 17-én tartott könyvbemutató szerkesztett szövege.